

TARIK ZIYA EKİNCİ • Lice'den Paris'e Anılarım

TARIK ZIYA EKİNCİ 18 Şubat 1926'da Lice'de doğdu. İstanbul Tıp Fakültesi'ni bitirdi. 1965'te Türkiye İşçi Partisi'nden Diyarbakır milletvekili seçildi. 12 Mart'ta Diyarbakır Sıkıyönetim Cezaevi'nde "Kürtçülük" propagandası yaptığı iddiasıyla TCK'nin 142/1 maddesinden üç yıla mahkûm oldu ve iki yıl tutuklu kaldı. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra da beş kez tutuklandı. 1982-1989 döneminde Paris'te kaldı. Kürt sorunuyla meşguliyetini, düşünmeyi ve yazmayı hep sürdürdü.

Kitapları: *Doğu Dramı* (1966), *Devlet ve Ben* (1995), *Faili Meçhul Bir Cinayet* (1994), *Vatandaşlık Açısından Kürt Sorunu ve Bir Çözüm Önerisi* (1997), *Demokrasi, Çokkültürlülük ve Bir Yargısal Serüven* (1999), *Avrupa Birliği'nde Azınlıkların Korunması Sorunu Türkiye ve Kürtler* (2001), *Sol Siyaset Sorunları Türkiye İşçi Partisi ve Kürt Aydınlanması* (2004), *Millet, Milliyetçilik, Devlet ve Anayasa Sorunları* (2004), *Türkiye'de Demokrasi ve İnsan Hakları Sorunları* (2004), *Türkiye'nin Kürt Siyasetine Eleştirel Yaklaşımlar* (2004), *Türkiye'nin Çağdaşlaşması ve Kürtler* (2006).

İletişim Yayınları 1542 • Anı Dizisi 54

ISBN-13: 978-975-05-0833-2

© 2010 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2010, İstanbul

2. BASKI 2013, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora - Derviş Aydın Akkoç

DIZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Tarık Ziya Ekinci Doğu mitinglerinde, 1967

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Niyazi Zorlu - H. Halûk Sağkal

DIZİN Güneş Akkor

BASKI ve CİLT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Çağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

TARIK ZIYA EKINCI

Lice'den Paris'e Anılarım

*İnsan hakları, eşitlik, özgürlük ve
gerçek bir demokrasi için mücadele eden
Türk ve Kürt aydınlarına...*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	19
BİRİNCİ BÖLÜM.....	25
Doğumum ve aile geçmişim.....	25
Çevremi ilk hangi olayla algıladım.....	31
Lice’de çocuk oyunları ve oyuncaklar.....	32
Evimizde kış geceleri.....	33
Lice’de düğün törenleri.....	36
Lice kasabasının kuruluş söylenceleri.....	37
Lice’de Ermeniler.....	38
Lice’de, Ermenilerle Kürtler arasındaki işbölümü ve tehcir sonrasında servet transferi.....	41
Ermeni Tehciri’nin sosyopolitik nedenleri.....	42
Lice’de Ermenileri hedef alan olaylara ilişkin söylentiler.....	44
Ermenilerin Kürt kültürüne katkısı.....	45
Çocukluk yıllarımda Şeyh Said İsyanı’na ilişkin anlatımlar.....	46
Şeyh Said İsyanı (1925 tarihli Kürt-İslam ayaklanması).....	47
Ayaklanma nasıl patlak verdi?.....	48
İsyanın yayılması.....	49
İsyan sırasında Ankara ve Birinci Umumi Müfettişlik.....	51
Lice’de Şeyh Said İsyanı’na ilişkin anlatımlar ve anılar.....	53
Liceli kaçakçıların Suriye’deki Kürt hareketiyle ilişkileri.....	55
İlkokula başlayışım.....	58
Ailede ortak yemek yeme geleneği.....	62

Babamın ekonomik durumundaki değişim	62
Hatay'ın Türkiye'ye katılması	63
Hatay sorunu nasıl gelişti, Hatay Türkiye'ye nasıl geçti?.....	65
İlkokul yıllarında dedeme ait Beretuvan gömünde (mezra) yaz tatili	66
Lice'de vergi tahsilatı	68
Lice'de askere alma olayı	70
İlkokul yıllarında din eğitimi ve şafilik.....	73
İlkokul mezuniyet müsameresi	75
Çocukluk yıllarımda Lice'de bağbozumu	77
Kılık Kıyafet Kanunu	77
Türkçe konuşma zorunluluğu	79
Gramofonla tanışmam	80
Lice'de aileler arası düşmanlık olayında ilk tanıklılığım	81
Çocukluk yıllarımda Lice'deki ekonomik ve sosyal yaşam	82
Sağlık sorunları ve hastalıklar	84
Lice'de yağmur duası	87
Lice'de doğum ve ebelik	88
Ortaokul yılları	88
Ortaokulda kültür çatışması	96
Diyarbakır'da yaşam	98
Diyarbakır'da Bağlar bölgesi ve şehirleşmesi	100
Çocukluğumdaki Dicle	101
Diyarbakır'da ipekçilik	101
Diyarbakır'da Newroz	102
Diyarbakır'da otelcilik	102
Diyarbakır'da kabadayılık ve kabadayı kültürü	103
Diyarbakır'da çocuk oyunları ve oyuncaklar	104
Diyarbakır'da etnik yapı	106
Diyarbakır'da su sorunu	107
Diyarbakır düğünleri	108
Diyarbakır'da Halkevi etkinlikleri	109
Kıtlık yılları	110
Pozitif bilim ile din eğitiminin çatışması	111
Dersim direnişi ve Alevi-Sünni çelişkisi	113
şeyh Said Ayaklanması'nda Alevi-Sünni çelişkisi	114
Kürtler henüz uluslaşmamıştır	115
Türkiye Kürtlerinin statüsü sömürge değil, azınlıktır	117
Türkiye'de Kürtler nasıl uluslaşır?	118
Lise yılları	119
Diyarbakır Lisesi'nde eğitim	122

Lisede tarih eğitimi.....	123
Kürtçenin yasaklanması.....	124
Dünya Savaşı yılları: Diyarbakır'da savaşı nasıl izliyorduk?.....	125
Avrupa'da yükselen faşizmin Türkiye'deki etkileri.....	126
Türkiye'deki Alman hayranlığı.....	128
Öğrenciler arasında atom silahı merakı.....	129
İtalyan tehdidi ve Mussolini korkusu.....	130
Sovyet tehdidi ve Dostluk Antlaşması'nı yenileme önerisi.....	131
Alman komşuluğu ve Türkiye'de savaş tehlikesi.....	133
Türkiye ateş çemberinde.....	134
Savaşan taraflar karşısında Türk basını.....	135
Alman Büyükelçisi Von Papen'e yapılan suikast.....	137
Savaşın bitişi ve yeni düzenin oluşumu.....	138
Savaş yıllarında Nazizmin Türkiye'deki etkileri ve gelişen ırkçı milliyetçilik akımı.....	139
Sabahattin Ali - Nihal Atsız davası.....	141
Turancılara karşı hükümetin aldığı önlemler.....	142
İstanbul'da öğrenci hareketleri.....	143
Milli Koruma Kanunu ve uygulanması.....	144
Varlık Vergisi Kanunu ve uygulanması.....	147
Ekmek karnesi uygulaması.....	148
Üniversite yıllarım.....	150
Dicle Talebe Yurdu'yla ilişkilerim.....	153
Dicle Talebe Yurdu'ndaki düşünce akımları.....	156
Leyli Tıp Talebe Yurtları'nın yapısı ve işlevi.....	158
İstanbul Tıp Fakültesi'nde öğrencilik yıllarım.....	160
Ankara Tıp Fakültesi'nin açılışı ve İstanbul'dan öğrenci nakli.....	162
Tıp Talebe Yurdu'ndaki öğrencilerin dünya görüşü.....	162
Dicle Talebe Yurdu'nda Kürt sorunu ve Mehabad Kürt Cumhuriyeti.....	164
Feodal devlet ve aşiretler.....	166
Dicle Talebe Yurdu öğrencilerinin ilk muhalefet girişimleri.....	168
Tan olayı.....	169
Markopaşa dergisi ve olayı.....	172
Hür ve Zincirli Hürriyet gazeteleri.....	174
DP'nin kuruluşu.....	175
Missouri Zırhlısı'nın İstanbul'a gelişi.....	175
Türkiye'de sola kapalı demokratikleşme.....	176
Çok partili yaşamda yapılan ilk belediye seçimlerinin yankıları.....	177
Çok partili yaşamda ilk milletvekili seçimleri.....	178
Açık oy, gizli tasnifli bir seçimde sandık kurulu üyeliği yapıyorum.....	179

1946 Seçimleri'nden sonra Meclis'in açılışı.....	180
Çok partili dönemin ilk hükümeti.....	181
Türkiye'de ilk insan hakları örgütü girişimi ve antikomünizm.....	182
Hasan Âli Yücel - Kenan Öner davası ve üniversite gençliğindeki yankıları.....	183
Doğu ve Güneydoğu'da gelişmelerden duyulan endişeler.....	185
Mustafa Muğlalı olayı (Özalp olayı).....	190
1948 yaz aylarında başlayan staj dönemi ve kardeşim Kadri'nin ölüm haberi.....	192
Mezuniyetten sonra İstanbul'daki temaslarım.....	193
Kardeşim Kadri'nin ölümü ve ağalık kurumu.....	195
Kürt bölgesinde feodalizmin dönüşümü ve Âmer ê Emîn ailesi.....	197
İlk hekimlik deneyimlerim.....	202
İlk memuriyet dönemim (Siverek Sıtma Savaş Tabipliği).....	204
Siverek'te dil sorunu.....	207
Bekâr memurların yemek sorunu.....	208
Siverek'te şeyhlik ve tarikatlar.....	209
Siverek yaşamında eğlencenin yeri.....	211
Siverek'te kız isteme töreni.....	212
Mareşal Fevzi Çakmak'ın ölümü.....	213
Siverek'te siyaset.....	215
14 Mayıs 1950 Seçimleri ve sonuçları.....	217
DP'nin iktidara gelmesinin siyasal ve sosyal yankıları.....	218
Çok partili döneme girişte ve 1950 seçimlerinde Kürtlerin tutumu.....	221
DP iktidarının ilk icraatı.....	222
Genel Af Kanunu ve Nâzım Hikmet.....	223
Kore Savaşı ve Türkiye.....	225
NATO'nun gerçek yüzü ve gladiolar.....	225
Askerlik yılları ve ABD askeri yardımı.....	229
Diyarbakır Belediye Tabipliği.....	230
Lice'de Fehmi Bilal ile tanışmam.....	234
"Kara Kaplı Kitap" (Pirtûka Qalik Reş).....	235
Mustafa Ekinci ve Yusuf Azizoğlu'na açık mektup.....	237
Milletvekillerini protesto eden muhtarlar dava edildi.....	239
Lice Belediye Başkanı'nın görevden alınması girişimi.....	240
Gazeteci Ahmet Emin Yalman'a yapılan suikast girişimi.....	241
İhtisas için Paris'e gidiyorum.....	242
Kamuran Bedirxan'la tanışmam.....	247
Kamuran Bedirxan'ın öğütleri.....	248
Kürtçe dil dersi alan bir öğrencinin ziyareti.....	250
1950'li yıllarda Paris'teki Kürtler.....	251
Paris'te öğrenci derneği çalışmaları.....	252

Paris'te bir öğrencinin ölümü ve gösterilen demokratik tepki.....	255
Paris'te ihtisas giderini nasıl karşıladım?.....	256
Paris'te ihtisas çalışmaları.....	257
Afrika ve Asya ulusal kurtuluş mücadeleleri.....	260
6-7 Eylül Olayları.....	261
Türkiye'ye dönüş.....	263
İKİNCİ BÖLÜM.....	265
Türkiye'ye dönüş ve aktif siyaset.....	265
Siyasal mücadeleyi niçin ve nasıl seçtim?.....	266
Serbest hekimlik girişimi ve meslek örgütüyle ilişkiler.....	268
Türk Tabipleri Birliği Kongresi'ndeki çalışmalar.....	270
Diyarbakır'a yerleşme aşamasında siyasal durum.....	272
Diyarbakır'da Hürriyet Partisi ve 1957 seçimleri.....	272
Siyasete katılma kararı ve CHP üyeliği.....	274
CHP Diyarbakır il örgütünde çalışmalar.....	275
Güç Birliği'nin oluşması.....	277
Evlilik.....	279
Kızılay Kongresi'nde yaşanan olaylar ve Başkan Reşat Ögel'in ölümü.....	281
DP yöneticileriyle giriştiğim polemik ve bir silahlı saldırı olayı.....	283
CHP milletvekili Asım Eren olayı ve gösterilen tepkiler.....	287
<i>İleriyurt</i> gazetesi.....	288
49'lular Olayı.....	289
14. Kurultay, Diyarbakır örgütünün çalışmaları ve kurultayın etkileri.....	292
Muhalefetin sertleşmesi ve DP'nin tepkisiyle oluşan olaylar.....	295
Türkiye'de olası bir ayaklanmada Kürtler ne yapmalıydı?.....	299
Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel'in uyarıları ve Menderes'in Ege gezisi.....	301
Diyarbakır'da 27 Mayıs'ın karşılanması.....	302
Milli Birlik Komitesi'nin kurulması, geçici anayasa ve tasfiyeler.....	305
Ülkü Kültür Birliği ve 14'lerin tasfiyesi.....	308
Milli Birlik Komitesi'nin iş çevreleriyle ilişkileri.....	310
MBK ve Kürtler.....	311
Diyarbakır'da il temsilcisi için üye seçimi.....	312
Anayasanın hazırlanması ve halkoyuna sunulması.....	313
CHP 15. Kurultay öncesi Diyarbakır'da il kongresi çalışmaları.....	315
Diyarbakır'da 1961 genel seçimleri ve CHP il örgütündeki iç çatışmalar.....	317
Birinci İnönü Hükümeti.....	321
İkinci İnönü Hükümeti'nin Kürt bölgesindeki yankıları.....	322
27 Mayıs sonrası dönemde sol siyasette gelişmeler.....	324

1961 Anayasası'nın kabulünden sonra soldaki gelişmeler	327
Yön dergisinin yayın hayatına başlaması ve Aydınlar Bildirisi	328
Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) kuruluşu ve gelişmesi.....	330
TİP'in gelişme sürecindeki siyasal olaylar	333
Diyarbakır'da solda örgütlenme girişimleri	334
Diyarbakır'da TİP il örgütünün kuruluşu.....	339
Diyarbakır TİP il örgütünün birinci kongresi.....	342
Gaziantep örgütünün Diyarbakır örgütüne katkıları.....	345
Gerçekte Kürt Reşit kimdi?.....	347
Aybar Gaziantep'te Kürt sorununa ve Ortak Pazar konularına değiniyor.....	349
1963 yerel seçimlerinde Diyarbakır il örgütündeki çalışmalar	351
1963 yerel seçimlerinde yaptığım radyo konuşması.....	353
Ankara'da davetsiz bir misafir.....	354
TİP yandaşı aydınların sosyalist bilincimi sınama merakı.....	355
Seçim kampanyası ve alınan sonuçlar	356
Yerel seçimlerden sonra yapılan örgütlenme çalışmaları	358
İlçe örgütlenmelerinde bürokrasinin rolü ve Savcı Doğan Öz	360
Ağalıklı mücadelede hayal kırıklığı yaratan bir olay.....	362
Yerel seçimlerden sonra aydın Kürt mollaların TİP'e yönelmesi.....	364
Türk-İş'in TİP üyelerini yıldırma girişimi.....	366
Büyük Kongre öncesi program çalışmaları	368
TİP'in ilk büyük kongresi ve gelişmeler.....	369
Kongrede onaylanan parti programı	373
Kongre sonrası gelişmeler	374
GYK olağanüstü toplantısı.....	378
Tüzüğün 53. maddesi gerçekçi miydi?	379
Kıbrıs olaylarının Diyarbakır örgütündeki yankıları	382
Doğu ve Güneydoğu'da örgütlenme çalışmaları	383
Tahsin Avcı kimdi?.....	391
Van'da ilk örgütlenme çalışmaları ve İsmet İnönü polemigi	396
Diyarbakır TİP İkinci İl Kongresi.....	399
Faik Bucak kimdir?.....	403
1965 Milletvekili Genel Seçimleri hazırlıkları	406
Diyarbakır'da ön seçim çalışmaları.....	408
Diyarbakır il örgütünde milliyetçilerle sosyalistleri ayrıştırma hareketini kimler yönetiyordu?.....	412
Mardin'de ön seçimler	414
Urfa'da ön seçim ve sonuçları	417
Tunceli'de ön seçim sorunları.....	418
Diyarbakır il örgütünün genel merkezin aday ihtiyacına katkısı.....	419

Diyarbakır'da seçim çalışmaları.....	420
Diyarbakır il merkezindeki çalışmalar ve genel seçim sonuçları.....	424
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	429
Türkiye İşçi Partisi Meclis'te: Parlamentoda ilk günlerimiz.....	429
TİP Grup Yönetmeliği ve yönetim kurulunun oluşması.....	432
İnönü'nün geliştirdiği "ortanın solu" politikası ve TİP'e etkileri.....	435
Süleyman Demirel liderliğindeki AP'nin TİP'e karşı yürüttüğü saldırı kampanyası.....	438
Aybar'ın Hükümet Programı üzerine konuşması.....	439
Bağımsız milletvekili Çetin Altan TİP'e katılıyor.....	441
TİP Meclis Grubu'nun 1966 bütçesinin görüşülmesinden önce yaptığı denetleme çalışmaları.....	442
Sovyet Elçiliği'ndeki resepsiyon ve Çetin Altan'ın Vehbi Koç ile polemigi.....	443
Aybar SSCB Büyükelçisi'ne Nasrettin Hoca hikâyesi anlatıyor.....	444
İçişleri Bakanı Faruk Sükan'ın TBMM'yi basması ve neden olduğu olaylar.....	446
TİP'in 27 Mayıs askerî darbesine ve 1961 Anayasası'na yaklaşımı.....	447
Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in hastalığı, ABD'ye gönderilmesi, C. Sunay'ın cumhurbaşkanı seçilmesi ve Gürsel'in ölümü.....	448
TİP grubunun 1966 yılı Bütçe Kanunu üzerinde yaptığı görüşmeler.....	451
1966 yılı Senato Kısmi Seçimleri.....	453
TİP ve gençlik hareketi.....	455
Kürt gençliğinin ayrışması ve DDKO'nun kurulması.....	457
TİP milletvekili Yusuf Ziya Bahadınlı'ya Meclis'te yapılan saldırı.....	459
Varto depremi.....	460
Milletvekillerine açılan banka kredisi ve TİP milletvekillerini hedef alan spekülasyonlar.....	461
<i>Yeni Akış</i> dergisi.....	462
2. Büyük Kongre (Malatya Kongresi): Kongre öncesi TİP'e yönelik eleştiriler ve Aybar'ın yanıtları.....	465
2. Büyük Kongre Malatya'da toplanıyor.....	468
Muhalefetin ağalık suçlaması bir mitoman tarafından kullanılıyor.....	471
Çetin Altan da bu iftirayı kullanıyor.....	473
TİP İstanbul milletvekili Çetin Altan'ın dokunulmazlığı kaldırılıyor.....	476
Tüzük Tadil Komisyonu'nun önerisi.....	477
2. Büyük Kongre'de seçimler.....	479
Kongreden sonra parti içi hizip hareketinin tasfiyesi.....	480
MHD kararı ve Halit Çelenk'in beni hedef alan protestosu.....	481
Russell mahkemesi ve Aybar'ın insan sevgisi.....	483
İçişleri Bakanı Faruk Sükan ile Doğu'daki ağalık düzeni üzerinde tartışmalarım.....	485

Lice Belediye Başkanı Mahmut Tufan'ın görevden alınması.....	487
Hacettepe Üniversitesi Kuruluş Kanunu tartışmaları ve açılan iptal davası.....	488
TİP'in yasa önerileri.....	491
Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (DİSK) kuruluşu.....	492
1967 yılı bütçe müzakereleri ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı üzerindeki müzakereler.....	494
Kâmil Kırıkoğlu'nu TİP'e davet ediyorum.....	496
Doğu uyanış mitingleri.....	497
Silvan mitingi.....	499
Diyarbakır ve Siverek mitingleri.....	500
Batman ve Tunceli mitingleri.....	501
Ağrı ve Lice mitingleri.....	502
Siirt kapalı salon toplantısı ve saldırı girişiminin önlenmesi.....	503
Hakkâri mitingi ve Van kapalı salon toplantısı.....	504
İğdır mitingi ve belediye başkanının oyunu.....	505
Kars ve Ardahan mitingleri.....	506
Posof mitingi ve Sarıkamış'ta kahve sohbeti.....	508
Doğu uyanış mitinglerinin yankıları.....	508
Behice Boran, Doğu uyanış mitinglerinden endişe duyuyor.....	510
Dr. Sait Kırmızıtoprak'tan beklenmedik bir ziyaret.....	511
Yargıtay Başkanı Ümran Ökten'in AP'nin antilaik politikasını eleştirmesi ve yankıları.....	512
TİP'in Akdeniz İlerici Partiler Konferansı'na katılması ve neden olduğu olaylar.....	513
Asıl konferans toplanıyor.....	514
İçişleri Bakanı Faruk Sükan TİP'i yasadışı eylemlerin odağı olmakla suçluyor.....	515
Meclis'te AP'lilerin TİP milletvekillerine saldırısı.....	517
Seçim yasası değiştirilerek milli bakiye sistemi kaldırılıyor.....	519
TİP Seçim Kanunu'nu Anayasa Mahkemesi'ne götürdü.....	521
2 Haziran 1968 seçimleri.....	522
Lice belediye seçimleri.....	523
Yargıtay'da Nuro'ya nasıl yardımcı oldum?.....	524
Seçim sonuçları ve Çekoslovakya olaylarının parti yönetimindeki yankıları.....	526
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	529
Türkiye İşçi Partisi'nde ayrışma süreci ve iç çatışmalar: Çekoslovakya olaylarının TİP'teki yankıları.....	529
Hürriyetçi Sosyalizm Tezi'nin parti içindeki yankıları.....	531
Beşli Tahrir ve olaylı MYK toplantısı.....	532
Boran, "TİP bilimsel çizgiden ayrılacaksa kapanmasını tercih ederim" diyor.....	536

Üçüncü Büyük Kongre ve gelişmeler.....	537
Olağanüstü Büyük Kongre girişimi.....	541
GYK toplantısı, Çağrı Grubu ya da Üçüncü Yolcular.....	543
Olağanüstü Büyük Kongre.....	545
Aybar ve MYK üyeleri bana genel sekreterlik öneriyorlar.....	547
GYK'daki seçimlerden sonra ilk MYK toplantısı ve Muş seferi.....	548
MYK'da sarsıntı.....	553
Samim Kocagöz'ün Yaşar Kemal'in roman yazmadaki ruh haline ilişkin düşünceleri.....	554
Merkez Bilim ve Araştırma Bürosu'nun oluşturulması.....	555
Selahattin Hilav, Bilim Kurulu üyeliğinden ayrılmak istiyor.....	556
Türkiye İşçi Partisi'nin amblemi değişiyor.....	557
1969 yılı Meclis Grubu çalışmalarını ve Kanlı Pazar.....	557
Seçime doğru yaşanan olaylar.....	559
Partide çalışacak bir kadro oluşturma ihtiyacı.....	561
Ön seçimler.....	562
MYK'da merkez kontenjanlarının seçimi.....	563
Adıyaman'dan bir aşiret reisi kontenjandan aday oluyor.....	564
Seçimlerden sonra partinin hangi kadroyla yönetileceğinin hesabını soruyorum.....	566
GYK'de kontenjanların görüşülmesi.....	567
Liste başında bir ağa olayının istismarı.....	571
Şükran Kurdakul'un mektubu.....	572
Seçim kampanyası.....	572
Seçim kampanyasında ibret verici iki olay.....	574
Seçim sonuçları.....	576
Ankara televizyonunda ilk canlı yayın.....	578
Seçimden sonra yapılan ilk GYK toplantısı.....	578
Yeni genel başkan ve MYK seçimi.....	580
TİP'te yeniden genel başkan ve MYK seçimi yapılıyor.....	582
Yeniden Diyarbakır'a yerleşiyorum.....	584
Diyarbakır'da Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın (DDKO) kuruluşu.....	584
Yeniden Bölge Tabip Odası Başkanlığı.....	587
Doğu ve Güneydoğu'da komando baskınları.....	588
Doğu Matbaacılık ve Yayıncılık AŞ'nin kurulması.....	589
Ailemize katılan üyeler.....	590
İlk tutuklanmam.....	591
4. Büyük Kongre hazırlıkları.....	594
Kongreden önce TİP'in temel direği üç bilim adamını partiden ayrılıyor.....	596
Kongre günleri.....	600

Doğu Grubu'nun kongredeki tutumu.....	600
Kemal Burcak'ın kongre konuşmasının yankıları.....	603
Kongre kararları ve kongrede seçimler.....	604
Diyarbakır'da kongreden sonraki süreç.....	605
Aybar'ın TİP üyeliğinden istifası.....	606
Türkiye solunda "Üç Tarz-ı Siyaset".....	608
Türkiye'nin somut koşulları ve sosyalizm.....	609
Birinci "Tarz-ı Siyaset": Doğu Avrupa tipi sosyalist devrim.....	610
İkinci "Tarz-ı Siyaset": Milli demokratik devrim.....	611
2. TİP ve Doğu Avrupa tipi sosyalist devrim stratejisi.....	612
Üçüncü "Tarz-ı Siyaset": Hürriyetçi demokratik sosyalizm ya da güler yüzlü sosyalizm.....	615
Aybar'ın liderliğinde Türkiye'de gerçekçi bir sol hareket oluşturmak mümkün müydü?.....	618
12 Mart'a doğru.....	620
12 Mart sürecinde Kürt örgütlenmeleri ve aralarındaki çatışmalar.....	620
Bir askerî darbe olasılığının Diyarbakır'da yarattığı gerginlik.....	623
12 Mart askerî darbesi.....	624
TİP'in 12 Mart Cuntası'na ve Nihat Erim Hükümeti'ne yaklaşımı.....	626
Aybar'ın 12 Mart Cuntası'na ve Nihat Erim Hükümeti'ne yaklaşımı.....	629
12 Mart Cuntası'nı ve Nihat Erim Hükümeti'nin niteliğini anlayan tek lider Ecevit'ti.....	630
12 Mart Darbesi Doğu ve Güneydoğu'da farklı karşılandı.....	632
12 Mart'ın açık faşizme dönüşmesi.....	635
TİP'in kapatılma davası.....	636
TİP yöneticileri hakkında Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi'nde açılan ceza davası.....	638
Diyarbakır'daki tutuklamalar.....	641
İddianameye yanıt hazırlanması ve yargılama.....	644
Diyarbakır'da sıkıyönetim tutukluları için kamuoyu yargısı.....	646
Cezaevinde ibretlik gözlemler.....	647
Cezaevinde 2 Mart olayları.....	649
Savunmam.....	652
Aftan sonra Kürt örgütlenmeleri ve Türkiye'de yeni sol partilerin kurulması.....	655
Lice depremi.....	659
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	661
İkinci Türkiye İşçi Partisi dönemi: Kuruluşu ve gelişme süreci.....	661
Neden ikinci TİP'te üye olmayı seçtim.....	663
İkinci TİP'in ideolojisi ve siyaset anlayışı.....	664
İkinci TİP'in I. Büyük Kongresi.....	665

İkinci TİP'in I. Büyük Kongre kararları, aldığım görevler ve yaptığım çalışmalar.....	666
1977 Milletvekili Genel Seçimleri'nde TİP Diyarbakır örgütü.....	668
1977 Yerel Seçimleri ve TİP Diyarbakır örgütündeki çalışmalarımız.....	670
Lice'de yerel seçimler.....	671
İkinci TİP'in İkinci Büyük Kongresi.....	672
1979 Seçimleri'nde sosyalist partiler ve Kürt örgütleri.....	678
TİP'te zorunlu strateji değişikliği (Tek Parti Tek Cephe politikasına geçiş).....	679
1979 yılı 1 Mayıs kutlamaları.....	682
1980 Darbesi'ne giden süreçte başkanı olduğum Diyarbakır Tabip Odası etkinlikleri.....	683
PKK'nın kuruluşu ve ilk eylemleri.....	685
12 Eylül öncesi TİP'in Üçüncü Kongre hazırlık çalışmaları ve Diyarbakır'da oynanan oyunlar.....	687
12 Eylül 1980 Askerî Darbesi'ne giden süreçte ordunun uyarıları ve darbe.....	689
12 Eylül Darbesi'nden sonra Diyarbakır'da yaşadıklarım.....	691
İlk gözaltı olayı (komünizm propagandası yapmakla suçlanıyorum).....	692
Gözaltında nüfus sayımı.....	694
İkinci gözaltı olayı (polis katili suçlamasıyla gözaltına alıyorum).....	695
Üçüncü gözaltı olayı (canlı hedef yakalanıyor).....	697
Dördüncü gözaltı olayı (bir tutuklama kararını vicahiye çevirmek için yakalanıyorum).....	698
Diyarbakır Sıkıyönetim Cezaevi'nde kabul işlemi.....	699
Cezaevi koğuşunda yaşam.....	701
Koğuşlarda dayaklı işkence seansları.....	703
Cezaevinde askerî eğitim.....	704
Cezaevinde ziyaret.....	705
Bir meslektaş ziyaretinin neden olduğu olaylar.....	706
Cezaevinde zorunlu hekimlik.....	707
Cezaevinde cam bekçiliği ve dayak seansı.....	708
Üç aylık tutukluluktan sonra gelen tahliye kararı.....	710
Cezaevinden çıkış.....	711
Beşinci gözaltı olayı ve ikinci tutuklanma.....	712
Cezaevinde karşılanma.....	720
Cezaevinde tanık olduğum işkenceye bağlı bir ölüm olayı.....	722
Cezaevi koğuşunda yaşam.....	722
Cezaevinde yurtseverlik eğitimi.....	723
İddianamenin tebliği ve yargılama.....	724
Cezaevinden çıkış seremonisi.....	725
Ankara'ya nakil ve orada gelişen olaylar.....	728
Yürüyüş dergisindeki yazım ve planlı bir mahkûmiyet kararı.....	728

Yurtdışına kaçış ve siyasal sığınmacılık dönemi.....	731
TİP Genel Başkanı Behice Boran'la temasa geçiyorum	735
Fransa'ya iltica ediyorum.....	738
Mr. Carnaut ve Mehdi Ben Berka olayı.....	738
Yılmaz Güney Paris'te mülteci oluyor ve <i>Yol</i> filmi Cannes'da ödül alıyor.....	740
Yılmaz Güney'in <i>Duvar</i> filmi macerası, hastalığı ve vefatı.....	741
Yılmaz Güney'in cenaze töreni ve sonrası.....	742
Prof. Server Tanilli'ye mektup yazıyorum	743
Server Tanilli beni Strasbourg'a davet ediyor.....	745
Mr. Carnaut'dan ayrılıyorum	746
Humanité bayramları	748
İlerici Ermeni standında bir söyleşi	749
TİP yöneticilerinin sürgündeki politik çalışmaları	750
Sol Birlik'in kurulması.....	752
Fransa'da Sol Birlik örgütlenmesi ve birliğin dağılması.....	753
12 Eylül Darbesi'nden sonra Behice Boran'ın TİP adına Kürt sorununa yaklaşımı	755
Almanya'ya çağrılıyorum	757
Türkiye'de darbeden sonraki gelişmeler.....	760
Avrupa'da TKP-TİP Birlik görüşmeleri.....	762
Birleşik Parti'nin ilanı ve Boran'ın vefatı.....	764
Nabi Yağcı ve Nihat Sargın'ın Türkiye'ye dönüşü.....	765
Türkiye'ye dönüyorum.....	767
Eski mahkûmiyetim için İnfaz Savcılığı'na çıkarılıyorum	769
Paşakapısı Cezaevi'nde faşist saldırı tehlikesi geçiriyorum.....	770
Bayrampaşa'da cezaevi günleri.....	772
Babalık görevini yapamamış olmanın acısı.....	774
Kürtlerin yaşadığı drama tanık oluyorum	775
TBKP'nin çalışmaları ve tutuklu genel sekreterlerin tahliyesi	777
Sosyalist Birlik Partisi için aldığım öneriler ve sonraki gelişmeler.....	778
1991 Seçimleri ve Demirel'in yarattığı sahte umutlar.....	781
Başbakan Demirel'in ikinci siyaseti ve Kürt sorunu.....	782
Bugünkü Türkiye'de Marksist açıdan nasıl bir siyaset izlenmelidir?.....	789
Marksizm-Leninizm ve demokrasi.....	790
Demokrasiyi kazanmak için nasıl bir örgütlenme gerekir?.....	791
ALBÜM.....	795
DİZİN.....	809

ÖNSÖZ

Türkiye Kürdistanı'nın fiziken küçük, ama Kürtlerin yakın tarihinde önemli yeri olan Lice kasabasında bir Kürt ailesinin bireyi olarak dünyaya geldim. 80 yıldır devletin, genel olarak tüm ülkede, özelde de Kürtlere karşı izlediği, ekonomik, sosyal, kültürel, hukuksal ve temel insan hakları siyasetinin hem tanığı, hem sanığı, hem de mağduruyum. Bu tanıklığın gelecek kuşaklara aktarılmasının sorumluluğunu taşıyorum.

Kürtlerde yaygın olan, sözlü edebiyattır. Genelde yaşam deneyleri ve anılar gelecek kuşaklara sözlü olarak aktarılır. Bu nedenle anı yazan Kürt azdır. Oysa sözlü tarihin yetersiz ve yanlışlıklarla sakatlanması kaçınılmazdır. Ben de önceki kuşakların geleneğini izliyor, anılarımı yazmayı düşünmüyordum. Bu alışkanlığın rahatlığına kapılarak tanığı olduğum tarihsel olayların, öznesi olduğum bireysel ya da örgütsel siyasal mücadelelerin günlüğünü tutmadım, belge toplamada özenli davranmadım. Ancak, başta Prof. Server Tanilli olmak üzere, pek çok değerli dostum beni özendirdi, dahası anılarımı yazmanın bir yükümlülük olduğunu kabul ettirdi. Yazdıklarımın önemlice bir bölümü bellek gücüne dayanmaktadır. Elime geçen belgeleri, yaşadığım olaylara ilişkin ansiklopedik bilgileri ya da başka anılarda geçen ve şahsen tanık olduğum olayları, içinde bulunduğum siyasal mücadeleleri, gözlemlediğim çeşitli yurt ve dünya olaylarını dünya görüşümün süzgecinden geçirip bir bütün olarak oluşturmaya çalıştım.

Gelecek kuşakların, eşit, adil ve insan onuruna yakışır bir düzen kurmak amacıyla girişecekleri sosyal ve siyasal mücadelelerin başarıya ulaşmasında, geçmişteki yanlışların yinelenmemesi için, uzun bir tarih kesitini kapsayan tanıklıklarımın yararlı olacağını düşünüyorum. Elbette, naklettiğim kimi

olayları farklı bakış açılarından konu alan başka tanıklıkların benimkilerle karşılaştırılması, ilgilenenlerin somut gerçeğe ulaşmasına yardımcı olacaktır.

İçinden geldiğim toplum kesiminde devletten, feodal değer yargılarından ve aile geleneğinden kaynaklanan bir şiddet ortamının havasını soluyarak büyüdüm. Bu ortamda yaşamak için ya teslimiyetin zilletine ya da direnerek savaşmanın acı sonuçlarına katlanmak gerektiğini öğrendim. Bu izlenimleri anılarıma yansıtım. Feodal değerlerin egemen olduğu her toplumda olduğu gibi Kürtlerin de kimi zaman kendi aralarındaki çatışmalarda dışa vuran bireysel ve saldırgan cesaretlerine mukabil devlete karşı korkak, teslimiyetçi ve içe dönük bir ruh hali sergilediklerini yaşayarak gördüm. Kimi zaman da onları ezen, kültürlerini, yaşam biçimlerini ve toplumsal değerlerini tahrip eden devlet kaynaklı baskı ve şiddete karşı muazzam bir direniş gösterdiklerine tanık oldum.

1925 tarihli Şeyh Said Ayaklanması'nda nasıl savaştıklarına, yenilgiden sonra köy yakmalar, sistemli infazlar ve sürgünler karşısında gösterdikleri tevekküle, insanüstü dayanma kabiliyetlerine ilişkin tanıklıkları acı ve öfke ile dinledim. Tek partili dönemin 25 yıl süren tahakkümüne teslimiyet içinde boyun eğerken, çok partili döneme geçtiğimiz evrede nasıl yekindiklerini, ağır baskılara göğüs gerip CHP'yi nasıl alaşağı ettiklerini yakından izledim. 1980'lerden bugüne kadar, köylerinin yakılıp yıkılmasına, göçe zorlanmalarına, yerinde infazlara, işkencelere, gözaltılara, yıllarca süren mesnetsiz tutuklamalara, Diyarbakır zindanlarında yapılan akıl almaz işkencelere nasıl tahammül gösterdiklerine onlarla aynı kaderi paylaşarak tanık oldum. Dağlarda delik deşik edilen çocuklarının cenazelerini almalarına bile izin verilmeyen bu insanların acılarını yüreklerine gömerek insanlık onurları ve demokratik hakları için nasıl cesaretle mücadele ettiklerine tanıklık ettim. Nâzım Hikmet'in 'Akrep Gibisin Kardeşim' şiirinde betimlediği gibi Kürtler de 'kâh salhaneye koşan koyunlar gibi mütevekkil, kâh bir yanardağ gibi korkunçtular'. Bugün artık hiçbir baskı ve zulüm karşısında geri adım atmadan insan olmaktan gelen haklarını sonuna kadar ve bilinçle savunabiliyorlar. Uzun yıllar boyunca baskılara, işkencelere ve ötekileştirilerek itilmenin zilletine katlanan bu halk, yüzyıllık acılı yaşam deneyinin oluşturduğu bilinç sıçramasıyla aydınlanma sürecine adım atmıştır. Bu süreci yaşayan tüm halklar gibi, Kürtlerde de artık akılçılık öne çıkmakta, dogmalar ve çarpık gelenekler aklın eleştirisinden giderek daha fazla geçirilmektedir. Onlarda da egemenliğin halka ait olduğu düşüncesi yayılıyor, ulusal dil önem kazanıyor ve dinsel hukukun yerini evrensel hukuk alıyor.

Öğrencilik yıllarımda Türkiye'de ve Kürdistan'da İkinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu maddi ve manevi yıkımları yakından izledim. Sınırlarımıza kadar gelen savaşın ülkemize sıçraması olasılığının korku ve tedirginliğini

herkes gibi ben de yaşadım. Savaşa katılmadığımız halde, bu kanlı savaşın ülkemize yansıyan etkileriyle halk yığınlarının maruz kaldığı açlık ve sefaletin hem öznesi hem de yaşadığı çaresizliğin acısını çeken bir gözlemcisi oldum. Bu izlenimlerimi de anılarımda yansıtmaya çalıştım.

Yaşamı bilinçle algılamaya başladığım süreçte bir Kürt olmanın sorumluluğu ile Kürt toplumunun zilletten kurtulması, temel insan haklarına kavuşması ve kendi iç dinamikleriyle aydınlanma sürecine girmesi için üstüme düşen görevleri yapmaya çalıştım. Çocukluk dönemlerinden başlayarak gözlemlediğim her türlü haksızlığa, önceleri duygusal bir tepkiyle, aktif siyasete başladıktan sonra da bilinçli olarak karşı çıktım. Siyasal yaşamımın her aşamasında toplum yararını ön planda tutarak akla ve bilime uygun mücadele yollarını seçtim. Mesleğimi ihmal etmemekle birlikte Kürt halkının içinde ve halkla birlikte siyaset yapmaya öncelik verdim. Gücün ve güçlünün yanında yer alarak halka hizmet edilebileceği düşüncesini hep sahtekârca buldum. Bu nedenle ikbali değil her zaman zor olanı, yani toplumsal gelişmeye katkı yapacak siyasal mücadele yöntemlerini seçtim. Kürtlerin kahredici yaşam koşullarından kurtulmaları ve kendi ülkelerinde, kendi özgün kimlikleriyle eşit haklı vatandaş olabilmelerinin ancak ileri ve çağdaş bir demokrasinin kazanılmasıyla mümkün olacağına inanarak siyaset yaptım. Böyle bir demokrasinin 'tecezzi kabul etmez' bir bütün olduğu ilkesine bağlı kaldım. Yalnız Türkler, yalnız Kürtler, yalnız Aleviler ve Lazlar için demokrasi olamayacağı ilkesini benimsedim. Bu nedenle öznesi olduğum siyasal mücadele sürecinde tüm Türkiye halklarının yararına olacak ileri bir demokrasi için mücadele ettim. Bu amaca ulaşmak için de nesnel tarihsel koşullara denk düşen her evrede daha ileri bir demokrasiyi amaçlayan ulusal örgütlerde, ama Kürtlerin ulusal demokratik haklarını göz ardı etmeden, Türk demokratlarıyla birlikte mücadele ettim. Ayrı örgütlenmenin ne Türkiye toplumunun demokratikleşmesine ne de Kürtlerin özgürleşmesine yarar getireceğine inandım. Bu nedenle yasal ya da yasadışı bağımsız Kürt örgütlenmelerine ilgi göstermedim. Ama hiçbir zaman Kürt olduğumu yadsımadığım gibi Kürtlerin ulusal demokratik haklarının tanınması için mücadele etmeyi de asla ihmal etmedim.

Toplumsal gelişmenin değişik evrelerinde farklı örgütlerde mücadele etmenin kaçınılmazlığı çeşitli yorumlara neden oldu. Örneğin solda siyaset yapanlar çok partili dönemin ilk yıllarında DP'yi ve onu destekleyenleri karşıdevrimcilikle suçladılar. Bu suçlamalardan ben de nasibimi aldım. Kuruluş yıllarının CHP'sini devrimci sayan ve onun 25 yıllık saltçı iktidarını 'devrimleri yayma dönemi' olarak değerlendirenler aslında halka güvenmiyor, halkı güdülmesi gereken bir yığın olarak görüyorlardı. Bunlar, toplumun ancak elit bir kadro aracılığıyla tepeden dayatmalarla modernleşeceğini savunan

sözde devrimcilerdi. Oysa yalnızca halkın özgürce oy kullanarak kendi tercihlerini ortaya koyabilme olanağına kavuşması bile, başlı başına, insanlarda özgür vatandaş olma duygusunu oluşturduğu için önemli bir ilerlemeydi. Halk yığınlarında bu duygunun oluşmasını, kime oy verdiklerinden bağımsız olarak, ileri bir gelişme olarak değerlendirdim. O günkü somut koşullarda DP'nin hukuk devleti ile sosyal devlet normlarını yok sayan, emperyalizme bağımlı, liberal bir ekonomik politika izlediği suçlamaları halkın özgürleşmesini sağlayan serbest seçimlerin yapılabilmesi yanında önemsiz kalıyordu. Kaldı ki, DP yöneticileri CHP'nin içinden çıkmışlardı, ülkeyi onun topluma dayattığı 1924 Anayasası hükümlerine göre ve aynı alışkanlıkla yönetiyorlardı. Nitekim iktidarlarının ikinci döneminden itibaren, içinden çıktıkları CHP'nin tek parti iktidarına özendikleri için demokrasi dışı yollara saptılar. DP'nin ilk muhalefet yıllarında desteklenmiş olmasının karşıdevrimcilik değil, tam aksine, toplumsal ilerlemeye ve Türkiye'nin demokratikleşmesine bir katkı olduğuna inanıyorum.

DP'nin gemi azıya aldığı 1950'lerin ikinci yarısından sonra demokrasi mücadelesinin ekseni o günün muhalefet partisi CHP'ye geçti. Bu aşamada demokrasi dışı bir yola giren DP'ye karşı CHP'de mücadele etmenin kaçınılmaz bir demokrasi görevi olduğu inancıyla CHP saflarına katıldım. Bu da yeni koşulları değerlendirmede yetersiz kalan eski CHP karşıtı Kürt aydınları tarafından eleştiri konusu yapıldı. Geçmişe takılıp kalan bu arkadaşlar CHP'yi 1925 Şeyh Said ve 1937 Dersim olaylarındaki toplu katliamların sorumlusu olarak gördükleri için onun saflarında çalışmayı halka karşı olmakla suçluyorlardı.

1962'den sonraki koşullarda demokrasi mücadelesini Türkiye sol hareketi içinde (TİP) sürdürmeye ilişkin kararım da aynı çevrelerce, Kürtlerin bağımsız mücadelesine engel olduğum iddiasıyla eleştirildi. Demokrasi mücadelesinin uzun erimli bir mücadele olduğunu ve bunu toplumsal gelişme evrelerine koşut değişik siyasal örgütlerde sürdürmenin gerekli olabileceğini idrakte zorluk çeken kimi çevreler, izlediğim mücadele biçimini, saf değiştiren siyaset esnafının çıkar amaçlı davranışlarına benzeten suçlayıcı söylentiler yaydılar. Ama her aşamada zaman benden yana oldu. Çoğu kez eleştiri oklarına hedef olduğum bu insanlar bir süre sonra ya benimle aynı safta oldular ya da doğru ve tutarlı bir yolda ilerlediğimi itiraf etmek zorunda kaldılar.

Örgütlü aktif siyaset yaptığım sürecin son yirmi yılında, TKP ile birleşip kapatıldığı güne kadar TİP üyesi olarak kaldım. Bu partinin saflarında geniş deneyim kazandım. Öncelikle Türkiye'de sosyalist devrim koşullarının olmadığını ve Mete Tunçay'ın deyimiyle bu amaca dönük mücadelenin 'bir aydın macerası' olduğunu öğrendim. Keza sosyalizm için mücadele eden küçük burjuva aydın örgütlerinde iç çekişmelerin ve bölünmelerin kaçınılmaz

bir 'yazgı' haline geldiğini yaşayarak anladım. TIP'ten sonra kimi örgütlenme girişimlerinde bulunmakla birlikte, başka bir siyasal partiye katılmadım. Bugünkü nesnel koşullarda toplumsal ilerlemenin ve özgürleşmenin ancak, AB perspektifine bağlı çağdaş bir demokratik hukuk devletinin kurulmasıyla mümkün olacağına inanıyorum. Bunun gerçekleşmesini zorlaştıran başlıca engelin Kürtlerin ulusal demokratik haklarını tanımayı ret ve inkâr eden yürürlükteki şoven milliyetçi, asimilasyoncu vesayet rejimi olduğu bilinmektedir. Bu engelin aşılacak ileri bir demokrasinin kurulabilmesinin de, ancak demokrasiden yana Türklerle Kürtlerin birlikte örgütleyecekleri yığınsal bir siyasal partinin iktidara gelmesiyle mümkün olduğuna inanıyorum.

Bugünkü konjonktürde devrimci bir siyasetin hedefi, Türkiye'nin kalkınması ve ileri bir demokrasiye kavuşabilmesi için vesayet rejimine son verecek, başta Kürtler olmak üzere tüm ezilenlerin demokratik haklarını tanımayı taahhüt eden yığınsal bir ileri demokrasi hareketinin örgütlenmesi ve bunun iktidar olması için mücadele etmek olmalıdır. Böyle bir örgütlenmeyi gerçekleştirmek ve iktidara taşımak bugünkü siyasetimin temel amacıdır.

* * *

Anılarımda öznesi olduğum demokrasi mücadelesinin aşamalarını anlatırken devletin şahsımı hedef alan açık ya da örtülü baskılarını da yansıttım. Kürt varlığının nesnel sosyolojik bir gerçek olduğunu ifade etmenin bile suç sayıldığı uzun bir tarih kesitinde salt Kürtlerden söz ettiğim ya da meslek icabı hastalarımın Kürtçe konuştuğum için devletin gözünde hep suçlu sayıldım ve her zaman suçlu muamelesi gördüm. Kürt bölgesinde siyasal amaçlı gezilerim ve halkımla Kürtçe sohbet etmem de suç sayıldı ve yargılama konusu oldu.

Elinizdeki anılarda çocukluk yıllarımdan başlayarak topluma ve yaşama ilişkin gözlemlerimi, her aşamada daha ileri bir demokrasiyi kazanmak için yıllar boyu devam eden hüznünlü ama kararlı ve sabırlı bir mücadelenin tüm evrelerini okuyacaksınız.

Kitap beş bölümden oluşuyor. Birinci bölümde Lice'de geçen çocukluk anılarımı, aile yaşamımı, Türkiye'de ve yurtdışında geçen öğrencilik yıllarımı, İkinci Dünya Savaşı'na ilişkin izlenimlerimle tek parti döneminin buyurgan ve zorba yönetimine ilişkin gözlemlerimi ve devlet destekli faşist örgütlerin azgınlıklarına ilişkin tanıklıklarımı bulacaksınız.

İkinci bölümde Diyarbakır'da serbest uzman hekim olarak çalışmaya başladıktan sonraki mesleki etkinliklerim ile önce CHP'de sonra da TIP'te örgütlü aktif siyaset yapmaya giriştiğim yıllara ilişkin anılarım yer alıyor.

Üçüncü bölümde, 1965 Seçimleri'nde TBMM'de on beş milletvekili ile yer alarak Türkiye'nin parlamentoda temsil edilen ilk sosyalist partisi olan

TİP'in dört yıl boyunca yürüttüğü parlamenter mücadelenin değişik evreleri içinde, bu grubun aktif bir üyesi olarak yaptığım çalışmalar anlatılmaktadır.

Dördüncü bölümde Türkiye devrimci sol hareketinin değişmez yazgısı olan iç çatışmaların ve bölünmelerin TİP'te yaşanan versiyonunun belgelere dayanan öyküsü anlatılmıştır.

Beşinci ve son bölümde ise 12 Mart askerî darbesinden sonra Türkiye'de soldaki bölünmelere paralel olarak yeni sosyalist partilerin ve kurucu üyesi olduğum 2. TİP ile bağımsız Kürt sol örgütlerinin kuruluş öyküleri yer almaktadır. Bu bölümde, ayrıca, 2. TİP yöneticilerinin izledikleri çelişkili politikalarla adım adım Sovyetler Birliği yörüngesine girmelerinin öyküsü yanında şahsımı hedef alan istismarcı ve dışlayıcı davranışların nedenleri anlatılmıştır. Keza bu bölümde 12 Eylül 1980 askerî darbesiyle birlikte kurulan cunta yönetiminin ülkede yaptığı büyük tahribatın, yarattığı insani dramın ve özel olarak Kürtleri hedef alan ağır baskıların öyküleri ile can kaygısıyla yurtdışına kaçarak yedi yıl boyunca geçirdiğim sürgün yıllarının serüvenini okuyacaksınız.

Aktif siyaset yaptığım yıllarda maruz kaldığım insanlık dışı olayların bir daha yaşanmaması ve siyasetin insanileşmesi için anılarımdan ders çıkarılacağını umuyorum. Anılarımda yer verdiğim kimi zaman yüz güldürücü, kimi zaman da acı ve üzüntülerle geçen siyasal yaşamımın, bugün ve gelecekte Türkiye'de ileri demokratik çağdaş bir hukuk devletini kurmak ve yaşatmak için mücadele edecek Türk ve Kürt siyasetçiler için yararlı ve yol gösterici olması en büyük dileğimdir.

Yazılması iki yıl süren bu çalışmanın bilgisayara geçmesi ve yazılı metin haline gelmesinde tatil günlerini feda ederek bana yardım eden genç dostum Osman Talay'a, katlandığı özveri için teşekkür borçluyum.

İletişim Yayınları'nın anılarımla ilgilenmesi ve kitabı yayımlamayı üstlenmesi beni sevindirdi. Yayın Kurulu'na, Tanıl Bora'ya, kitabın titiz bir çalışmayla yayıma hazırlanmasında emeği geçen genç editör Derviş Aydın Akkoç'a ve yayınevi görevlilerine ayrı ayrı teşekkür etmeyi görev sayıyorum.

TARİK ZİYA EKİNCİ

İstanbul, 5 Mart 2010

BİRİNCİ BÖLÜM

Doğumum ve aile geçmişim

18 Şubat 1926'da Lice'de dünyaya gelmişim. Tüm Liceliler gibi benim doğum tarihim de nüfusta yazıldığı gibi değildir. Hiçbir Liceli kendi doğum tarihini net olarak bilmez, bilmesi de mümkün değildir. Zira Licelilerde doğumu takiben çocuğu nüfusa kaydetme alışkanlığı oluşmamıştır. Bu hususta Osmanlı döneminden kalma bir geleneğe riayet edilmektedir. Erkek çocukların çalışma yaşına geldiğinde aile içinde bir süre daha çalışabilmelerini, ayrıca askere geç gitmelerini sağlamak amacıyla doğumdan birkaç yıl sonra nüfusa kaydedilmeleri âdettendir. Köylerde de durum buna benzer. Gençler ekseriyetle miras sorunları ya da evlilik gibi haller ortaya çıktığı vakit nüfusa kaydedilir. Öte yandan, yine jandarmanın askerlik çağında olduğunu tahmin ederek yakaladığı gençlerin nüfusa kaydedilmemiş olmaları ihtimali de az değildir. Söz konusu geleneğe uygun bir biçimde, ben de doğduktan üç yıl sonra nüfusa 1929 tevellütlü olarak kaydedilmişim. Kesin doğum tarihim öğrenmem hoş bir tesadüftür. Babam çocuklarının doğum gününü, okuduğu Kur'an'ın ilk sayfasının kenarına sırasıyla eski harflerle not etmiş. Bu kayıt uyarınca, doğum günüm Rumi takvime göre 5 Şubat 1342'dir. Miladi takvimdeyse doğum tarihim 18 Şubat 1926'ya tekabül etmektedir.

Ne var ki, nüfusa 1929 doğumlu olarak kaydedilmiş olmam, okul çağında önemli sorunlara neden oldu. İlkokula başlarken nüfustaki kayıt tarihim önemsenmemiş. Babamın beyanı esas alınarak altı yaşımı doldurmak üzere olduğum kabul edilmiş. Lice'de beş sınıflı tek bir ilkokul vardı. Öğrenci bulmakta zorluk çeken okul yönetimi nüfus kaydı isteyerek beni okula almakta

sorun çıkarmamış. İlkokulu bitirdiğimde on bir yaşımı tamamlamak üzereydim. Fakat ilkokul diplomasında ve nüfus cüzdanı örneğinde dokuz yaşında olduğum yazılıydı. Diyarbakır'da ortaokula başvurduğumda resmî yaşım küçük olduğundan, okula alınmadım. Soruna bir çözüm bulmak için tekrar Lice'ye dönmek zorunda kaldım. Babam o tarihte maliye tahsildarı olarak Ergani'ye atanmıştı. Sorunu, annem çözmek zorundaydı. Mutlaka ortaokula gitmek, okumak istiyordum. Ağlayarak annemden bir çözüm bulmasını istedim. Oysa babam, memuriyetini yeniden Lice'ye nakledinceye kadar evde kalmamı istiyordu. En büyük erkek evlat olarak ailenin sorumluluğunu üstlenmemi istemişti benden. Israrım üzerine annem sorunu çözmek için hâkimin eşiyle görüştü. Ondan yardım talep ederek ilçe hâkiminin benimle ilgilenmesini sağladı. Hâkimin talebi üzerine ertesi gün onu makamında ziyaret edip sorunumu anlattım. Bu iyi yürekli zat hemen kâtibini çağırdı. Annemin ismiyle nüfus kaydında değişiklik yapmak için bir dilekçe yazdırdı. Derhal duruşma yapıldı. Salona ailemizi tanıyan iki kişi tanık olarak çağırıldı. Bu şahısların şahitliğiyle nüfustaki yaşım on ikiye çıkarıldı. Böylece, tashihli doğum tarihim gerçek yaşımdan bir yaş büyük olarak kayıtlara geçti. Yeni doğum tarihim Mart 1341 Rumi ve Mart 1925 Miladi olarak değiştirilmiş oldu. Ancak bu değişiklik üzerine ortaokula kaydımı yaptırabilmişim. Böylece, askere geç gitmem için doğumdan üç yıl sonra yeni doğmuş gibi nüfusa kaydedilmiş olmamın tersine, gerçek yaşımdan bir yaş daha büyük yazılmışım.

Lice'de doğum günü kutlaması diye bir şey yoktu. 80 yaşına gelinceye kadar benim de hiçbir doğum günüm kutlanmadı. 80. doğum günümün gelip çatığını öğrenen sevgili hemşerim Fevzi Karadeniz, Strasbourg'da görüştüğü dostum Hasip Kaplan'la anlaşarak bir kutlama yapmaya karar vermiş. TİP'li arkadaşım Mustafa Atalay'ın da desteğini alarak İstanbul'da sürpriz bir anma toplantısı düzenlediler. Öğrendiğimde tasvip etmediğim halde, TİP'li arkadaşlarımla ve Kürt dostlarımla çağrılı olarak katıldıkları bir tören yapıldı. Hayatımda yapılan bu ilk ve son doğum günümü böyle görkemli biçimde kutlama inceliğini gösteren dostlarıma ve katılımcılara teşekkürlerimi yazmak isterim.

Aileler çocuklarının yaşları sorulduğunda kendilerince önemli gördükleri bir olayı zikrederek, doğum gününü belirlemeye çalışırlardı. Akranlarımla için en önemli tarihler: Şeyh Said İsyanı'nın başlaması, Şeyh'in Lice'de karargâh kurması, Diyarbakır'a saldırı düzenlemesi; isyanın bastırılmasıyla ordunun Lice'ye girip köyleri yakması (*sala şewate*) gibi olaylardı. 'Oğlum Sal'a Şewat'e dünyaya geldi' ya da 'babam Sal'a Şewat'e jandarmalar tarafından vuruldu' gibi ifadeler bugün de kullanılmaktadır. Askerlerin Lice'ye girmesi, Sıkıyönetim Komutanlığı'nın icraata başlaması ben ve yaşlılarım için milat olarak gösteriliyordu.

1984'te başlayan ve günümüze kadar devam eden PKK olayları dolayısıyla uygulanan köy yakma eylemleri de milat olarak kullanılmaya başlandıktan sonra, Şeyh Said Ayaklanması sonrasındaki köy yakmaları artık milat olmaktan çıkma sürecine girmiştir. Bu değişimde o dönemi yaşayanların büyük çoğunluğunun bu dünyadan göçmüş olmalarının da etkisi var.

Babamdan ve diğer aile büyüklerimden öğrendiğim kadarıyla büyük büyük dedemizin 17. yüzyılda Erzurum yöresinden göçen fukara bir Kürt *şexik* (mürit) olduğu rivayet edilmektedir. Konumu itibarıyla tanınmış din adamlarının çevresinde hizmet eden bir kişi olduğu sanılıyor. Bu zatın hangi tarihte geldiği bilinmemektedir. Ne var ki, ahfadından ismi hatırlanan ilk kişinin Yusuf, oğlunun Ahmet, Ahmet'in oğlunun da Emin adlarında *şexik*'ler oldukları biliniyor. Aile Lice'ye geldikten sonra Qarehesen Mahallesi'ne yerleşiyor. Bugün Qarehesen Mahallesi ve gömlelerinde oturanlarla Diyarbakır'a ya da Kürt bölgesi dışına göç eden, bizimle aynı kökten gelen uzak yakın amcazadelerimizin, aile olarak sayıları beş yüzü aşkındır.

Son *şexik*'lerden büyük dedemiz Emin'in oğlu Ömer, Qarehesen Mahallesi ve gömlelerinde oturan amcazadelerinin desteğiyle etkinlik sağlar. Etkinliğinin neticesiyle de *şexik* olmaktan kurtulur. Qarehesen Mahallesi, gömleleriyle çok geniş bir çevreye yayılır. Öyle ki, zamanla Lice'nin üçte bir nüfusunu temsil eden büyük bir mahalleye dönüşür. Dedelerimizin Qarehesen Mahallesi'ne yerleşmesine istinaden ailemizin Qareheseni olarak adlandırılması bir gelenek haline almıştır. O dönemde, Lice ve çevresindeki köylere padişahın beratına sahip Lice beyleri egemendi. Köylerde aşar almak ve ihalelere katılmak ancak beylerin ve onların adına hareket eden kişilerin harcıymış. Büyük dedemiz Ömer, Lice ile Hani arasındaki Derkam Köyü'nde aşar ihalesi yapılırken ihaleyi izleyen hazırun arasında bulunuyor. İhaleye katılan ve aralarında anlaşamayan iki hasım beyden birisi, ihalenin Ömer'e yapılmasını öneriyor. Rakipler daha sonra bu ihaleyi Ömer'den kolayca alabileceklerini sandıklarından, mutabık kalıyor. Aşar, büyük dedemize ihale ediliyor. Ömer "İhaleyi ben aldım, kimseye vermem," diyerek meydan okuyor. Akrabalarının desteğiyle o yıl Derkam Köyü'nün aşarını böylelikle kendisi kaldırıyor. Ömer buradan sağladığı gelire Diyarbakır Ovası'nda Mermer Nahiyesi'ne bağlı Bindan Köyü'nde bir hisse satın alıyor, ardından da tarımcılığa başlıyor. Büyük dedemiz Ömer, Yusuf, Emin ve Tahir isminde üç oğluyla arazisini ekip biçmeye, hayvan beslemeye girişiyor. Ailenin yakın akrabaları da onlarla birlikte bu etkinliklere katılıyorlar. Yardımcı işlerde çalışarak bir arada yaşıyorlar. O dönem, Diyarbakır Ovası'nda en güçlü bey, Hazrolu Seyfettin Paşa'dır. Padişahın beratlı olan bu zat, emrinde çalıştırdığı yüzlerce *xulam* (erkek hizmetkâr) vasıtasıyla çevrede terör estiriyor. Etraftaki köylülerin hayvanlarını kaçırıyor, beğendiği arazilere el koyarak baskıyla tapularını

nı kendi adına yaptırıyor. Seyfettin Paşa'nın adamları bir gün büyük dedemiz Ömer'in de birkaç hayvanını gasp ediyor. Buna karşılık Ömer'in çocukları ve akrabaları, Seyfettin Paşa'nın dillere destan sürülerinden kendi hayvanlarına eşdeğer sayıda hayvanı gasp ederek köye getiriyor ve saklıyor. Seyfettin Paşa'nın adamları hayvanlarını geri istiyor. Fakat Ömer de kaybolan hayvanlarının kendisine iade edilmesini ister. Bunun üzerine aralarında bir tatsızlık oluşur. Seyfettin Paşa akılcı davranıp hizmetkârlarına Ömer ailesine baskı yapmaktan vazgeçmelerini, alınan malların karşılıklı olarak iade edilmesini sağlamalarını önerir. Gerekçe olarak da, "Onlar malları için canlarını vermeye hazır insanlardır. Oysa siz benden aldığınız güçle hareket eden ama canını ortaya koymaktan korkan hizmetkârlarsınız. Onlarla baş etmeniz mümkün değildir. Makul olan, bu ihtilafı uzlaşmayla bitirmektir," der. O günden sonra Ömer ve çocukları rahat bir nefes alıyorlar. İşlerini korkusuzca yürütebiliyorlar. Ömer'den sonra yerini üç oğlu alıyor. Kardeşlerden en büyüğü Yusuf, işlerin yönetimi ve sahip oldukları toprakların genişletilmesi görevini üstleniyor. Yusuf ve kardeşleri Büyük Bindan Köyü'ne (Bindan-ı-kebir) sahip olduktan sonra bitişikteki Küçük Bindan Köyü'nü (Bindan-ı-sagır) de alıyorlar. Yusuf öldükten sonra ağalık görevi kardeşi Emin Ağa'ya geçiyor. Dedem Tahir de Emin Ağa'nın yardımcısıdır. Köyde hissedar olarak birlikte çalışıyorlar. Büyük dedemiz Emin'den itibaren ailede Emin, Ömer isimlerinin peş peşe kullanılması bir gelenek haline geliyor. Bu nedenle, yakın çevremizdeki Liceliler bizim için 'Mala Amere Emin' unvanını da kullanırlar. Babam Kâmil, Tahir'in oğludur. Ağalık unvanını kullanan Emin'in iki oğlu, gelenek uyarınca Ömer ve Yusuf olarak adlandırılmıştır. Ömer, Şeyh Said İsyanı sonrasında idam edilmiştir. Yusuf ise o dönem dağda gezen firariler tarafından öldürülmüştür. Emin Ağa'nın ve dedem Tahir'in ölümünden sonra Büyük Bindan Köyü'nün dedemden kalan dörtte biri, kardeşler arasında bölünür. Babam, köyün Emin Ağa'ya ait diğer dörtte birini de, halalarının yardımıyla sahiplenmeyi başarır.

Babaannem Bindan Köyü'ne yakın Hündüslü Köyü'nde dünyaya gelen bir köylü kızıydı. Babası Hündüslü Köyü'nün sahibi olan beyin kâhyalığını yaptığundan, Mehmet Keya adıyla anılmış. Daha sonra ailemizin tasarruf ettiği Bindan Köyü'ne yerleşmişler. Ailesinin köy değiştirme aşamasında babaannem on dört, on beş yaşlarında bir genç kızmış. Büyük Bindan Köyü'ne yerleştikten sonra kendisiyle aynı yaşlarda olan babamın halaları ve diğer köylü kızlarla arkadaşlık kurmuş. Bir gün babamın büyük amcası Yusuf atlı olarak, dedem Tahir de yaya olarak kızların oynamakta olduğu çevreden geçerken, babaannemiz Emine, durup yolcuları seyreder ve doğaçlama olarak şu dizeleri dile getirir:

“Serka rera, binka rera,
Ağa meşiya xulam pera,
Dilkemida xulam çetire, li ser ağera.”

“Yol üstünde, yol altında
Ağa hizmetkârıyla yürüyor
Benim gönlümde hizmetkâr ağadan üstündür.”

Bu dizeleri, babaannemin yaşıtı büyük halamız Ayşe iştir. Bundan rahatsız olur, “Sen nasıl kardeşimiz Tahir’i, ağabeyimiz Yusuf’tan üstün görebilirsin,” diyerek Emine’yi azarlar. Tartışma uzar. Genç kız, “Sen benim gönlüme karışamazsın, benim gönlümde küçük kardeşiniz Tahir, ağabeyinizden üstündür,” der. Böylece dedeme duyduğu gençlik aşkı ilan eder. Anlaşılan dedemiz Tahir Ağa da bu aşkı karşılıksız bırakmaz. Onunla evlenir ve Lice’ye yerleşirler. 1870’lerde başlayan bu aşk elli yıl boyunca, dedem vefat edene kadar aynı sıcaklığıyla devam eder.

O yıllarda köylülükle bağı olanların, tarım sektöründe çalışanların ama bilhassa mülk sahiplerinin çokeşli evlilikleri doğaldı. Üç ya da dört kadınla evli olunabiliyordu. Nitekim dedemin ağabeyi Emin Ağa’nın dört eşi vardı. Ne var ki, dedem Tahir bu geleneğin dışına çıkar. Hiçbir uyarıya aldırmadan tekeşliliğini sürdürür. Gençlik aşkını yaşamının sonuna kadar korur.

Bu evlilikte gözlemediğim önemli bir şey vardı: Dedemle babaannem birbirlerine isimleriyle hitap etmiyorlardı. Yıllarca yaz tatillerimi babaannemle geçirdim. Diğer torunlarına gösterdiği şefkati benden de esirgemezdi. Geleşkin çocuklardık. Kendi başımıza rahatça yemek yiyebiliyorduk. Buna rağmen yanımıza oturur, hepimize ayrı ayrı nezaret ederdi. Yemeklerimizi yerken iştahsız olan ve mızımlık yapanlara bizzat kendi eliyle yedirirdi. Yemeklerimizi yiyip kalkmadan kendisi yemeğe oturmazdı. Ailesinden pek az kişi hayattaydı. Çocukluğunun geçtiği köy yaşamını, kardeşlerine ve kardeş çocuklarına ilişkin anılarını bize anlatmaktan keyif duyardı. Tek kelime Türkçe bilmezdi. Ölünceye kadar da Türkçe öğrenemedi. Yaz aylarını geçirdiğimiz Beretuvan Mezrası’na jandarmalar geldiğinde, bizi imdadına çağırırdı. Jandarmayla aralarında tercümanlık yapardık. Jandarmaları onun arzularına uygun biçimde yönlendirirdik. Ağır haksızlığa maruz kaldığımız olurdu. Böylesi durumlarda birlikte ilçe merkezine gider, jandarma kumandanına şikâyetlerimizi iletirdik. Burada da aracılığı ben yapardım. Babaannemden gördüğüm sevgiyi ve şefkati hiçbir zaman, hiç kimseden görmedim. 1945’te yaz tatili için İstanbul’dan Lice’ye döndüğümde, ölüm haberini aldım. Ölüm haberleri her zaman ölenin yakınları için acı vericidir. Tabii bu acı, şahıstan şahısa değişebilir. Kaybettiğim yakınlarım arasında bana en yakıcı acıyı veren, hunharca katledilen kardeşlerim Kadri ve Yusuf’un, sonra

da babaannemin ölümleriydi. Bu naif ve iyi yürekli köylü kadın, torunlarına beslediği sevgi ve şefkati bana da yaşattı. Bu nedenle ona beslediğim derin saygıyı burada ifade etmeyi ve onu rahmetle anmayı bir görev sayıyorum.

Anne tarafımdan dedem Hacı Reşit Efendi, eskiden Lice'ye bağlı olan Hani'nin Nerebi Ağan Köyü'nden bir Zaza ailesine mensuptu. O günkü şartlar içinde medrese eğitimi görmüş, kendisini yetiştirmeyi başarmış yetkin bir din adamıydı. Mecelleyi çok iyi bildiğinden, önce öğretmenlik sonra da ilçelerde kadılık görevinde bulunmuştu. Kürtler ve Zazalar genelde Şafii mezhebine mensup Sünni Müslümanlardır. Babamın ailesi gibi Hanili dedemin ailesi de Şafii idi. Ancak, kadılık yapabilmek için padişahın mezhebine intisap etmek gerektiğinden, Hanili dedem de Hanefi mezhebine geçmek zorunda kalmış. Bu gelenek çerçevesinde Şafii Kürt bir babanın oğlu olduğum için ben de nüfus kayıtlarına Şafii mezhebine mensup bir Müslüman olarak geçiyorum. Dedem Hacı Reşit Efendi, 1920'li yıllarda Lice'de kadılık yapmaktadır. Babam 1925 İsyanı'nda kızına talip olur. O günkü koşullarda bu isteğin reddedilmesi mümkün değildir. Böylece babam, kadı kızı Şadiye Hanım ile evlenir. Sonuçta baba tarafından Şafii Kürt, anne tarafından da Şafii Zaza (Kürt) bir ailenin ilk erkek evladı olarak dünyaya geliyorum. Dedem Hacı Reşit Efendi, İslam'ın yayılmasını sağlayan kumandanlar ve devlet adamları hakkında geniş bir bilgiye sahipti. İspanya'nın fethini gerçekleştiren, Endülüs devletinin kuruluşuna öncülük eden Müslüman Arap kumandanlarından Tarık Bin Zeyyad'ın isminden esinlenerek, bana Tarık Ziya ismini vermeyi öneriyor. Öneriyi babama kabul ettiriyor. Böylece, Lice'deki Tarık Ziya isimli ilk kişi oluyorum. Ama aile içinde hep Tarık ismiyle çağrıldım. Daha sonraki yıllarda hekim ve politikacı kişiliğimle Lice'de tanınmış olmamdan ötürü pek çok aile, çocuklarına Tarık ismini vermeyi uygun gördü. Tarık ismi Lice'de yaygınlık kazandı.

Dedem Hacı Reşit Efendi, Hani'nin tanınmış ailelerinden Hacı Ahmet'in kızı Esmâ Hanım ile evlenmiş. 19. yüzyılda yöre halkından insanların meşakkatli ve masraflı bir yolculuğa katlanarak Hicaz'a gidebilmeleri, hacı olabilmeleri bir istisnaydı. Hanili Hacı Ahmet ise pek az insana nasip olan bu ayrıcalığa sahip, varlıklı ve saygın bir kişiymiş. Dedem Hacı Reşit Efendi'nin böyle bir aileye damat olması onun iyi yetişmiş bir din adamı olmasından ileri geliyor. Anneannem genç kızlığında Zazacadan başka dil bilmezmiş. Hacı Reşit Efendi imamlık, öğretmenlik, kadılık gibi çeşitli memuriyetlerde görev almış. Bu esnada pek çok yer değiştirmiş. Eşi Esmâ Hanım da, bu yer değiştirmeler vesilesiyle kendisini ifade edecek kadar Türkçe öğrenmiş. Ama başı sıkışınca genelde Zazaca bazen de Kürtçe konuşarak kendini ifade etmeye çalışıyordu. Dedem Hacı Reşit Efendi de, tek eşli olarak yaşadı. Aralarında derin bir saygı vardı. Fakat dedem, anneannemin aşırı cömertliğinden

şikâyet ederdi. Anneannem yakınlarına ve torunlarına armağanlar vermekten, yardım etmekten büyük zevk alırdı. Dedem, anneanneme ölünceye kadar ismiyle hitap etmedi. Bir şey sormak ya da konuşmak istediğinde çocukları aracılığıyla seslenirdi. Kimileyin de herhangi bir hitapta bulunmadan isteğini iletirdi. Oysa anneannem, eşi Hacı Reşit Efendi'ye bir şey iletmek istediği zaman 'efendi' diye seslenirdi.

Çevremi ilk hangi olayla algıladım

Çevremi algılamaya başladığımda kaç yaşında olduğumu kestiremiyorum. Üç ya da dört yaşlarında olmalıyım. Dışarı çıkarıldığım bir gündü. Çocukların sokakta oynadıklarını, her birinin elinde oyun için değişik sayılarda aşık ve ceviz bulunduğunu hatırlıyorum. Cevizleri diziyor ve belli bir mesafeden aşıkla vurmaya çalışıyorlardı. Aşıklar çeşitli boyalarla renklendirilmişti. Bunlara büyük bir ilgi duymuştum. Anneme baskı yaptığımı, bana da renkli aşıklardan sağlamasını istediğimi hatırlıyorum. Zor durumda kalan annem, çocuklara ricada bulundu. Birkaç aşık alarak beni yatıştırılmaya çalıştı. Etrafı gözetliyordum. O esnada bir başka olay daha dikkatimi çekmişti. Evimize yakın küçük bir cami vardı. Caminin üzerinde askerlerin nöbet tuttuğunu hatırlıyorum. Önlerinde duran top ve mitralyöz gibi silahlar güneşte parlıyordu.

Mahallenin çocuklarıyla konuşmaya başladım. Ardından birkaç çocukla eve döndüm. Annemin önerisiydi bu. Çocuklarla bir süre oynadık. Çevremle uyum kurmaya başlamıştım. Evde kardeşim Tahsin vardı. Henüz aramıza katılacak yaşta değildi. Bu nedenle bizi uzaktan izliyordu. Tahsin'in doğumunu ve nasıl karşılandığını hiç hatırlamıyorum. Bu da çok doğal, zira aramızda sadece bir buçuk yaş var. Tahsin'den sonra dünyaya gelen üçüncü kardeşimiz Kadri'nin doğumunu ise hatırlıyorum. Ayrıca evdeki telaşı, babaannemin ve küçük halamın mahalle ebesiyle birlikte evimizde olduklarını da hatırlıyorum. O tarihte, üç buçuk ila dört yaşları arasında olmalıyım.

Sokakla tanışmak, çocuklarla oynamaya başlamak beni iyice cezbetmişti. Hemen her gün anneme baskı yapıyordum. Beni sokağa çıkarmasını ya da birinin refakatinde sokağa göndermesini istiyordum. Çocukluğumu yedi yaşına kadar Qarehesen Mahallesi'nin tozlu ve çamurlu sokaklarında oynayarak geçirdim. Oyuncaklarımız sadece aşık ve cevizden ibaretti. Çevredeki harabelerde bulunan direklerden tahterevallı yaparak da gün geçiriyorduk. Biraz büyüyünce evden uzaklaşmaya, çevredeki bahçelere ve bostanlıklara gitmeye başladık. Okul çağı yaklaşıyordu. Bu aşamada keklik besleme hevesi başladı. Mahallenin en ilgi gören şeylerinden biriydi keklik beslemek. Mahallenin bizden yaşça büyük çocuklarının bir ya da iki keklik yavrusu (çe-

lekew) vardı. Keklikler su kabağından yapılmış kafeslere kapatılırdı. Okula başlamadan birkaç ay önce benim de bir çekekew'ım oldu. Yumurtadan yeni çıktıklarında sıcak tutulması gereken bu yavrular, genellikle yatakların altındaki özel bir yerde muhafaza edilirdi. Beslenmeleri için çekirge tutulurdu. Çekirgelerin sert aksamını ayıklamak gerekiyordu. Mahalleye yakın tarlalarda çekirge avlamakla geçerdi günlerimiz. Kimileyin de derelerde biten özel bir ot kullanılırdı beslenmeleri için. Keklik yavrularının adım adım büyümesini ve ötmeye başlamasını hayranlıkla seyrediyorduk.

İçinde çocukluğumun geçtiği evimiz bir dere kenarındaydı. Dere mahalleinin ortasından akıyordu. Tek odalı bir evde kiracıydık. Yaşam koşullarımız son derece ağırdı. Babam işsizdi. Evliliğinin ilk yıllarında kayınpederinin koruması altında dilekçe yazarak ailesini geçindiriyordu. Yargı reformunun yapılmasından sonra dedemin kadılık görevi son buldu ve Diyarbakır'a taşındı. Yaşamımızda sıkıntılı günler başlamıştı artık. Babamın Lice'deki askerî birliğin ihtiyaçları için açılan küçük çaplı ihalelerde müteahhitlere yardımcı olduğunu, geçimini de böylece sağlamaya çalıştığını hatırlıyorum. Ayrıca dedem köyden kimi ürünler getiriyordu. Bu ürünlerle geçimimize o da katkıda bulunuyordu. Babam bir süre sonra belediyeye kâtip olarak atandı. Annemin tanışıklık kurduğu ilçe kaymakamının eşi aracılığıyla gerçekleşmişti bu iş. O tarihlerde, ilçelerde kaymakamlar, illerde de valiler kendi görevlerinin yanı sıra, aynı zamanda belediye başkanlığı görevini de yapıyorlardı. Babamın belediyeye kâtip olarak atanması, bizi büyük ölçüde rahatlatmıştı. Öte yandan dedem evinin bir odasını boşaltıp bize tahsis etmiş, böylelikle de kiranadan kurtulmamızı sağlamıştı. Maddi durumumuz düzelmmişti. Bu arada annem dördüncü kardeşimizi bekliyordu. Okul çağına gelmiştim. Bir kardeşimizin daha olacağını öğrenmek beni sevindirmişti. Anneannem doğum için Diyarbakır'dan bize misafir gelmişti. Doğum sonuna kadar da kaldı. Yazın sonuna doğru kardeşim Sezai dünyaya geldi.

Lice'de çocuk oyunları ve oyuncaklar

Yukarıda da değindiğim gibi Lice'de beş altı yaşlarından başlayarak çocukların mütemadiyen oynadıkları oyun "kap u güz" (aşık-çeviz) idi. Kış aylarında su birikintilerinde oluşan buz tabakası üzerinde topaç çevirme de Lice'li çocukların çokça ilgilendikleri oyunlardandı. Bunlar pazardan alınan maddeni topaçlar değildi. Çocukların her birinin bizzat meşe odunundan ürettikleri topaçlardı. Her çocuk kendi becerisine göre, çakı kullanarak tek taraflı ya da çift taraflı, bazen de renkli topaçlar yapardı. Bu topaçların uç kısmına Ermeni demircilerin ürettikleri nalbant çivisi takılır, ardından da ip dolanarak buzun üzerine atılırdı. Çoğu kez topaç döndürme, 'almalı' bir yarış

biçiminde yapılırdı. Çocuk bağrıışmaları karıştırdı bu yarışlara. En uzun süre dönen topacın sahibi diğer topaçları alma hakkına sahipti. Çocukların ürettikleri bu topaçların bir de pazarı oluşmuştu. Özellikle de bayram günlerinde... Çokça rağbet edilen topaçlar becerisi olmayan varlıklı çocuklar tarafından parayla satın alınırdı.

Çocukların kendi aralarında oynadıkları, çoğu kez yetişkinlerin de izlediği başka oyunlar da vardı. Bunlar, akranlar arasında güreşme, “kevira ke-vete” (taş atma-gülle atma yarışı), “goge” (yakan top benzeri), “kurkutan” (işaretlerle anlatılan bir kuşun tanınması yarışı), “çir” (bir tür bayrak yarışı) gibi oyunlardı. Büyük şehirlerde bugün her yaşta çocuk için pazarlanan ve tüketilen fabrikasyon tipi oyuncaklardan habersizdik. Örneğin, bisikletin ne olduğunu, nasıl kullanıldığını Lice'deki çocuklar bilmezlerdi. Ara sıra Diyarbakır'dan motosikletle gelen maceracı gençler vardı. Bunların kullandıkları motosikletlerin etrafına toplanır, ne olduğunu anlamaya çalışırdık. Çocuklar arasında bunun rüzgârla çalışan bir tür makine olduğu kanısı hâkimdi. Bu nedenle Liceli çocuklar motosiklete “hespe baye” (rüzgârlı at) derlerdi. Bisikleti ilk defa Diyarbakır'da gördüm. Artık ortaokul öğrencisi olmuştum. Akranlarımla çoğunun bisikleti vardı. Olmayanları, tatil günleri bisikletçiden kiralayarak gezintiye çıkarlardı. Benim böyle bir imkânım yoktu. Bu nedenle bisiklete binmeyi hiçbir zaman öğrenemedim.

İlkokul çağına gelen, hatta ilkokula devam eden çocukların en önemli eğlencelerinden biri de, ilçeye haftada iki kez gelen posta kamyonunu karşılamak ve uğurlamaktı. Kamyonun gelmesi gecikince çocuklar ve onlarla birlikte yetişkin gençler yollara dökülürdü. Kamyonu karşılamaya çıkarlardı. Yetişkin gençler kamyonun gelip gelmediğini anlamak için kulaklarını telgraf direklerine dayarlar, telgraf tellerindeki sarsıntıdan kamyonun yaklaştığını ya da tersine henüz duyulabilir bir mesafede olmadığını anlardı.

Çocuklar için bu eğlencenin en ilginç aşaması, sabahleyin kamyonun yükünü alıp hareket ettiği andı. Kamyon hareket ettiği anda onlarca çocuk kamyonun arkasından koşarak onu yakalamaya, ona asılmaya çalışırdı. Bu kovalamaca kimi zaman şehrin beş altı kilometre dışına kadar sürerdi. Kamyon gözden kaybolunca yarışa katılan çocuklar kan ter içinde kasabaya dönerdi. Dönüşte de sefere çıkan çocuklar kamyonu kaç kez tırmadıklarını ya da ne kadar yaklaştıklarını birbirlerine övünerek anlatırlardı.

Evimizde kış geceleri

Babam mahallenin önde gelen kişilerindendi. Okuryazar ve memur olması ona bir ayrıcalık sağlıyordu. Amcasının vefatından sonra mallarına ve evine sahip olması da mahalledeki konumunu güçlendirmişti. Diğer aile fertlerine

ve komşulara nazaran görece varlıklı bir konuma gelmiştik. Uzun kış gecelerinde akrabalarımızın ziyaretleri eksik olmazdı. Babam amcası Emin Ağa'nın geleneğini sürdürme arzusuna kapılmıştı. Emin Ağa "vetak" adı verilen özel bir salonda akraba ve komşularını ağırlardı. Ne var ki, sosyal koşullar değişmişti. Ne babamın yirmi otuz yıl önce Emin Ağa'nın sahip olduğu otoriteyi ve düzeni sürdürmesi ne de insanların artık Cumhuriyet öncesi döneme özgü yaşam biçimini sürdürmeleri mümkündü. Birkaç denemeden sonra "vetak"ta misafir ağırlama girişimine son verildi. Bu nedenle, yakın akrabalarımızı kışın ısıttığımız odada misafir etmeye başladık. Bizi sıkça ziyaret eden akrabalarımızın arasında tanınmış *dengbejler* de vardı. Uzun kış gecelerinde pestil, sucuk, badem, ceviz gibi kuruyemişler yendikten sonra *dengbejler* saatlerce süren stranlar söylerlerdi. Kimi zaman kalan bölümü bir sonraki toplantıya ertelenen uzun *stranlar* dahi olurdu. Bu stranlar genellikle aşk ve kahramanlık hikâyelerinden oluşuyordu. Ortaçağ yaşam geleneğini dile getiren opera türünde müzikli söylencelerdi. Dengbejler yokken de yaşlı halalarımızdan birkaç gece süren masallar dinlerdik. "Xeberoşk" olarak adlandırılan bu uzun masalarda aşk, ihanet ve kahramanlık konuları işleniyordu. Biz çocuklar *xebroşk* anlatan halaların etrafında halka oluşturarak, soluk almadan anlatılanları saatlerce dinlerdik. Kimi zaman annemizin uyarısı üzerine halalarımız masal anlatmayı erteler ve bizi yatmaya gönderirlerdi.

Lice'de genel olarak uzun kış günleri yaşanır. Çocukluk yıllarımda hemen her kış, sokakları dolduracak ve damdan dama geçmeyi kolaylaştıracak kadar yoğun bir kar yağardı. Kış boyunca sokağa pek çıkılmazdı. İhtiyaçlar da ona göre belirlenir, tüketim için dışarıdan pek az şey alınır. Kışlık olarak herkesin gücüne göre hazırladığı kavurma, bulgur, mercimek, döğme gibi yiyecekler depo edilirdi. Bağbozumu döneminde hazırlanan pekmez, akid (koyulaştırılmış pekmez), pestil, sucuk ve kesme de kışlık yiyeceklerimizi tamamlayan ürünlerdendi. Kış boyunca kasaplık et bulunmazdı. Sadece kavurma et tüketilirdi. Yemeklerimiz genelde mercimek çorbası, gebol, keşkek, pekmezli kavurma, bulgur pilavı, kavurmalı pilav gibi yiyeceklerden oluşuyordu. Yeşil sebze ve meyve tüketimi son derece sınırlıydı. Lice'ye özgü dayanıklı bir üzüm türü asılarak kış boyu korunuyor, gerektiğinde de tüketilebiliyordu. Diğer bir meyve de kışlık kavunlardı. Saklanabilen ayva ve nar da kış aylarında taze meyve ihtiyaçlarımızı karşılayan ürünlerdendi.

İlçede elektrik yoktu. Kış aylarında sokaklar karanlık olduğu için, evden eve yapılan gezilerde içinde petrol çirası bulunan fanuslar kullanılırdı. Çocukluk yıllarımda Lice'de bir ya da iki kahvehane vardı. Bunlar da genellikle kış geceleri kapalı olurdu. Liceli aileler gecelerini evlerinde komşuları ve akrabalarıyla bize benzer biçimde aile içi *dengbejler* ve *xebroşkwan*'larla geçirirlerdi. Aile içi sohbetlerde, ailenin ölmüş fertlerinin cesareti ve kahraman-

lıklarına ilişkin öyküler de anlatılırdı. Bunların çoğu efsaneye kaçan söylen-
celerdi. Örneğin, Lice’de herkesin bildiği şöyle bir cesaret hikâyesi anlatılır:
Karı çok yağdığı ve bütün sokakları doldurduğu bir yıl... Karanlık bir kış
gecesi... Lice’nin uzak mahallelerinin birinde gençlerin topluca sohbet ettik-
leri bir evde iki genç iddiaya girer. Kasabanın öbür uçundaki bir ‘ziyaret’in
içine gençlerden biri tek başına girecek ve orada helva pişirecektir. Bu eylem
kanıtlandıktan sonra o, mahallenin en cesur genci ilan edilecektir. İddiaya
giren genç, helva yapacak malzemeyi alıp yola koyuluyor. Karda, tipide bir
saate yakın bir yolculuktan sonra Şeyh İsmail’in türbesine varıyor. Ateş ya-
kıyor, tavayı ateşe koyduktan sonra helva yapmaya başlıyor. Helva kıvamına
geldiğinde türbenin, yeşil örtüyle kaplı sandukasından bir el dışarıya uzanı-
yor ve helva istiyor. Helvayı hazırlayan genç elindeki tahta kaşıkla sanduka-
dan uzanan ele vuruyor, “Canın mı çıktı, biraz bekle henüz helva olmadı,”
diyerek eliyle itiyor. Meğer iddiaya giren gencin rakibi, kestirme bir yol kul-
lanarak ondan önce ziyarete gitmiş, ıssız ve karanlık kış gecesinde arkadaşı-
nı korkutma düşüncesiyle sandukaya saklanmış. Ama helva yapmayı üstle-
nen gencin “şeyhin” helva istemesinden korkmaması, cesaret göstermesi ar-
kadaşını hayrete düşürmüştü. Böylece, iddia sahipleri karşılıklı olarak cesaret-
lerini kanıtlarlar. İkisi de mahallenin cesur gençleri olarak anılırlar. Uzun kış
gecelelerinde bu nitelikte pek çok gençlik menkıbeleri anlatılırdı. Bazen bun-
lara benzer gösterilerin de yapıldığı olurdu.

Çocukluk yıllarımda Lice’de hiçbir evde su yoktu. Genellikle her mahal-
lede bulunan çeşmelerden evlere kovalarla su taşınırdı. İlkokula başladığım
yıldan itibaren bize su taşıyan işçinin yardımcısı gibi çalışırdım. Evdeki su
yetersizse çeşmeye koşup gücümün yettiği bir kovayla su taşırdım. Suyun
yetersizliği temizlik sorunlarımızı gündeme getiriyordu. Evlerde banyo ola-
rak kullanılan özel bir mekân yoktu. Yaz aylarında mutfak niyetine kullanı-
lan bölümün bir köşesinde etrafı özel taşlarla çevrili küçük bir mekân, yı-
kanma mahali olarak kullanılırdı. Kış aylarındaysa oturma odasındaki soba-
nın yanı başında, büyükçe bir leğen içinde yıkanılırdı.

Bebeklik çağındaki çocukların altlarında bugünkü gibi su geçirmez özel
hazır bezler yoktu. Amerikan bezi ya da eski pazen elbiselerden hazırlanmış
bezler kullanılırdı. Her temizlikten sonra bu bezlerin yıkanması ve kurutu-
lması yeniden kullanılması gerekiyordu. Yedi yaşımdan itibaren benden kü-
çük dört kardeşimin bu minvaldeki bakımlarında da yardımcılık yapıyor-
dum. Bebeklik çağındaki çocuklar şimdiki gibi el ve ayakları serbest biçim-
de bırakılmazlar, kundaklanarak tespit edilirdiler. Bu işlemin çocukların el
ve ayaklarının çarpılmaması için yapıldığı söylenirdi. Kundağın ıslanmasını
önlemek için çocuğun altına balmumuyla hazırlanan özel muşambalar ko-
nular. Bu muşambalar nasıl hazırlanırdı? Muşambalar öncelikle Ameri-

kan bezinden, gereken büyüklüklerde biçilir. Daha sonra iki kişi tarafından ateş mangalı üzerinde gergin tutularak ısıtılır. Bir diğeri de elindeki balmumu topacını sıcak beze sürmek suretiyle su sızdırmayan muşambayı hazırlar. Yıllarca her ailenin ürettiği bu araçlar daha sonra piyasaya çıkan plastik muşambalarla yer değiştirdi.

Kış aylarında en çok şikâyetçi olduğum görevlerimden biri de sabahleyin erkenden kalkarak avludan odun taşımak, sobayı doldurmak ve yakmaktır. Okula gitmek için zaten erken kalkardım ama odun taşıyıp, sobayı yakmak bana ağır gelirdi. Bu görevden kaçmak için ya erkenden evden çıkıp okula giderdim ya da uyur gibi yaparak başkasının yakmasını beklerdim.

Lice’de düğün törenleri

Lice’de düğünler genelde yaz ve sonbahar aylarında yapılırdı. Kadınlar ayrı, erkekler ayrı düğün yaparlardı. Her iki ailenin kadınlarının katıldığı düğünün ev sahipliği kız tarafındaydı. Bu törenlerde kadınlar kendi aralarında Kürtçe oyun havaları söyler ve oynarlardı. Düğün boyunca hem kız tarafı hem de erkek tarafından da bir ya da iki yaşlı kadın karşılıklı Kürtçe doğaçlama maniler söyleyerek, kızlarını ya da oğullarını överlerdi. Bu manilerin çoğu atışma şeklinde söylenirdi. Erkeklerin katıldığı düğün törenleri ise erkek tarafı sahipliğinde, açık havada, bahçe ya da damlarda yapılırdı. Oyun havaları söylenir ve halay çekilirdi. Düğünleri şenlendirmek için vodvil tarzında iki kişilik oyunların sergilendiği de olurdu. Bunlar kadın kılığına giren bir erkek (zenne) ve “kose” diye tabir edilen başka bir erkek arasında oynanan komik gösterilerdi. Akşama doğru, eğlencenin bitimine yakın, mahallenin berberi tarafından davetlilerin önünde damadın özel damat tıraşı yapılır, sonra da damat gysileri ayrı ayrı türküler söylenerek gösterilir ve damada giydirilirdi.

Damat düğün töreninden sonra gelinin beklediği eve arkadaşlarıyla birlikte götürülürdü. Arkadaşları tarafından uzun değneklerle kovalanarak eve sokulurdu. Düğünün son perdesi olan bu olay, damadın sıkıştırılması ve gerdeğe itilmesi (*hasara zave*) töreni olarak adlandırılırdı.

Lice düğünlerinde davul zurna dışında çalgı kullanılmazdı. Düğünlerde içki içme âdeti de yoktu. Zaten Lice’de tekel idaresi olmasına karşın açıkta içki satılmaz ve içilmezdi. Kimi memurların ve onlarla arkadaşlık yapan yerlilerden çok az insanın gizlice kendi evlerinde içki içtikleri rivayet edilirdi. İnsanların içkici olarak itham edilmesi ağır bir suçlamaydı. Bu suçlamayı hiç kimse açıktan yapmazdı. Ancak, içkicilerin adı dedikodu mahiyetinde kulaktan kulağa fisıldanırdı.